

9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı 1. Dönem Yazılı Ders Notları

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 9.SINIF 1. DÖNEM ÖZET NOTLAR

EDEBİYAT NEDİR?

Edebiyat; düşünce, duygu, olay ve imgelerin insanlarda estetik duygular uyandıracak bir biçimde, dil aracılığıyla söz ve yazıyla anlatımını amaç edinen sanattır.

Türk Edebiyatının Dönemleri

1. İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı Dönemi
2. İslamiyet Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı
3. Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı

Sözlü ve yazılı olmak üzere ikiye ayrılır. Sözlü edebiyat; anlatım aracı olarak sözün kullanıldığı, yazının bulunmadığı çağlarda üretilmiş, dilden dile söylenerek günümüze kadar gelmiş, halkın ortak malı olmuş edebiyat ürünlerinin genel adıdır. Yazılı edebiyat ise anlatım aracı olarak yazının kullanıldığı, yazarı belli olan, her tür edebiyat ürününün toplu adıdır.

Yazar ve şairlerin ortaya koydukları eserlerde ele alıp işledikleri her şey, edebiyatın konusunu; bu eserlerde kullanılan duygu, düşünce, üslup ve tür ise (roman, hikâye, deneme, fıkra, makale vb.) edebiyatın içeriğini oluşturur.

DILIN KULLANIMINDAN DOĞAN TÜRLERİ

Türkçede, kullanımdan kaynaklı olarak günümüze dek "lehçe, şive, ağız, standart dil, argo, jargon" gibi dil farklılıkları ortaya çıkmıştır.

Lehçe: Bir dilin tarihî gelişim sürecinde, metinlerle takip edilebilen dönemlerden önce o dilden ayrılmış ve farklı biçimde gelişmiş kollarına **lehçe** denir. Lehçeler ana dilden ses, şekil ve kelime bakımından büyük ayrılıklar gösterir. Coğrafi değişmeler ve kültürel farklılaşmalar, bu ayrılımda önemli rol oynar. Yakut Türkçesi ve Çuvaş Türkçesi, Türkçenin iki ayrı lehçesidir.

Örnek Yakut Türkçesi: Ehigini şanga cılınan eğerdeliibin (Yeni yılınız kutlu olsun).

Çuvaş Türkçesi: Sene sul yaçepe salamlatap (Yeni yılınız kutlu olsun).

Şive: Bir dilin izlenebilen tarihî dönemlerinde birbirinden ayrılan kolu olan, bazı kelime ve ses farklılıkları içeren kullanımına **şive** denir. Ayrılıklar lehçede olduğu kadar keskin değildir. Türkçenin Kazak Türkçesi, Uygur Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Azeri Türkçesi vb. şiveleri vardır.

Örnek: Türkiye Türkçesi: Yakında bakkal var mı?

Azeri Türkçesi: Bu yahınlarda erzag dükkanı var mı?

Özbek Türkçesi: Yakında bakkal barı mı?

Ağız: Bir ülke içinde aynı dilin farklı konuşma şekillerine **ağız** denir. Ağız, yörelere göre söyleyiş farklılıklarıdır ve bu farklılıklar yalnızca söyleyişte görülür; yazılış aynıdır.

Örnek: İstanbul ağızı: Ne yapacaksın? Kayseri ağızı: Nööreceen? Kütahya ağızı: Netcen?

Argo: Her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyimlere **argo** denir. Argoda ortak dildeki kelimelere özel anlamlar verilir, bazı kelimelerde değişiklik yapılır. Dilin lehçelerinden, eskimiş öğelerinden ve yabancı kelimelerden yararlanır.

Örnek: Standart dil: çalmak = Argo: araklamak

Jargon: Fikrî, mesleki veya belli bir kesim içinde ortak yönleri bulunan; ortak zevk, iş, uğraş veya birliktelik içinde olan kişilerin kullandığı, zümre dışındakilerin anlayamayacağı şekilde oluşturulan anlamı örtük dile **jargon** denir. **Örnek:** Jargon: alabanda (denizcilik), kup (terzi), fiyonta (ayakkabıcı)

Yazı dili (standart dil): Bir dilde birliği ve anlaşma kolaylığını sağlamak için kullanılan dildir. Buna kültür dili ya da edebî dil de denir. Konuşma dili her bölgenin doğal, günlük dili olmasına karşılık yazı dili, okuma yazmada kullanılan ortak dildir. Türkiye Türkçesinin yazı dilinde İstanbul ağızı esas alınmıştır.

Örnek: Gittiğin aklıma geldikçe canım çok sıkılıyor. Nasıl dayanacağım yokluğuna, bilemiyorum. Her yerde gözlerim hep seni arayacak. Aşağı mahallede oturduğunu da yeni öğrenmiştim.

EDEBİYATIN GÜZEL SANATLAR İÇERİSİNDEKİ YERİ

Güzel sanatları diğer eserlerden ayıran en önemli özellik, insanda coşku ve estetik haz uyandırmasıdır. Edebiyatın malzemesi kelimelerdir ve edebiyat dille gerçekleştirilen güzel sanatlar etkinliğidir. Edebiyatın asıl amacı, estetik zevk duygusunu dil aracılığıyla gerçekleştirmektir. Edebiyatta fayda sağlamak, amaç olarak her zaman ikinci plandadır.

Güzel sanatlar; işitsel (fonetik), görsel (plastik) ve dramatik (ritmik) sanatlar olmak üzere üç gruba ayrılır. Müzik ve edebiyat işitsel sanatlardır; söze, sese biçim verir. Mimari, heykel, resim, hat görsel (plastik) sanatlardır; maddeye biçim verir. Tiyatro, dans, sinema, bale dramatik (ritmik) sanatlardır; harekete biçim verir.

METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI

Metinler anlatım türlerine, yazılış amaçlarına, gerçeklikle ilişkilerine göre gruplandırılabilir. Buna göre metinler genel olarak öğretici metinler ve edebî (sanatsal, kurmaca) metinler olarak ikiye ayrılır.

ÖÇLÜTLER	Edebi Metinler	Öğretici Metinler
Gerçeklik	Gerçekler kurgulanarak anlatılır.	Gerçekler yorumlanmadan aktarılır.
Amaç	Çeşitli duyguları yaşatmak, okuyucuya edebî zevk vermek amacı güdülür.	Okuyucuya bilgi vermek, bilgiyi okuyucuyla paylaşmak amacı güdülür.
Üslup	Üslup kaygısı vardır, ifadeler süslü ve sanatsaldır.	Üslup kaygısı yoktur, ifadeler duru ve yalındır.

ÖÇLÜTLER	Edebi Metinler	Öğretici Metinler
Anlatım	Nesnellik ve bilimsellik değil, öznel hâkimdir.	Konu tarafsız bir şekilde yorum yapmadan açıklandığından nesnellik hâkimdir.
Anlam	Kelimeler yan ve mecaz anlamlarıyla kullanılır.	Kelimeler genellikle gerçek ve ilk anlamlarıyla kullanılır.
Türler	Masal, destan, roman, hikâye, efsane, mesnevi, şiir, tiyatro gibi türleri vardır.	Tarihî, felsefi, bilimsel metinler; deneme, makale, fıkra, söyleşi, eleştiri, haber yazısı; anı, mektup, günlük, gezi yazısı, yaşam öyküsü, öz yaşam öyküsü gibi türleri vardır.

DÜŞÜNCEYİ GELİŞTİRME YOLLARI

Bir konuda ileri sürülen düşünceyi geliştirmek, desteklemek, inandırıcı kılmak ve düşüncenin etkisini artırmak amacıyla başvurulan tekniklere **düşünceyi geliştirme yolları** denir. Tanımlama, benzetme, karşılaştırma, tanık gösterme (alıntı yapma), örnekleme, sayısal verilerden yararlanma başlıca düşünceyi geliştirme yollarındandır.

Tanımlama: Bir kavram ya da varlığın belirgin özellikleriyle tanıtılmasıdır. Sözü edilen varlık ya da kavramla ilgili "Nedir?", "Kimdir?" sorularının karşılığını içerir.

Örnek: ... soruşturmalarda, resmî toplantılarda vb. yerlerde söylenen sözleri, yaşanan olayları ve

bunların sonuçlarını içeren metinlere **tutanak** denir.

Benzetme: Aralarında çeşitli ilgiler bulunan varlık ya da kavramlardan benzerlik bakımından nitelikçe zayıf olanın güçlü olana benzetilerek anlatılmasıdır.

Örnek: Oyuncu ancak enstrümanını eğittikten sonra **tıpkı bir müzik aleti gibi** çalabilecek duruma gelebilir.

Karşılaştırma: Aralarında benzerlik ya da karşıtlık bulunan varlık veya kavramların bu özelliklerinin ortaya konmasıdır. Bu yolla, anlatılanlar; kavramlar arasındaki benzeşen ve farklılaşan özellikler yardımıyla daha anlaşılır hâle gelir.

Örnek: ...Şehir demek para hırsı, gösteriş merakı, ikiyüzlülük, ahlaksızlık demektir; kır, köy ve orman, yani doğa **ise** masumiyet, saflık ve mutluluk.

Tanık gösterme (alıntı yapma): Anlatılmak istenilen düşüncenin başkalarının görüşlerinden, sözlerinden yararlanılarak açıklanması yoludur. Düşünceyi desteklemek amacıyla başkalarının aynı konuda söylediği sözler, yazı içerisinde alıntı olarak gösterilir.

Örnek: ...Goethe'nin söylediği gibi, "Doğada hiçbir şeyi hiçbir zaman tek başına görmeyiz. Her şeyi her zaman altındaki, üstündeki, önündeki ve arkasındaki bir başka şeyle bağlantılı olarak görürüz". Demek ki...

Örnekleme: İleri sürülen düşünceyi somutlaştırmak için örneklerden yararlanmaktır. Parçanın bir yerinde "örneğin" veya "mesela" kelimeleri kullanılabilir. Örnekleme tek cümlede, birkaç cümlede ya da paragrafın tamamında yer verilebilir.

Örnek: ...kayıp kayıp satılan nice Türk plaklarının da dışarıdan yürütme olduğu erbabınca söyleniyor. Örneğin, Yahya Kemal'in ünlü "Sessiz Gemi" şiiri,

Sayısal verilerden yararlanma: Anlatılan düşünceye, inandırıcılığı ve güvenilirliği en üst düzeyde tutmak için bilimsel araştırmaların sonucu ortaya çıkan sayısal verilerin kullanılmasıdır.

Örnek: İletişim alanındaki uzmanların araştırmalarına göre konuşmacının etkisinin %55'lik bir kısmı göze hitap eden öğelerle ilgilidir. (...) Konuşmacının etkisinin %38'i ise sese dayanmaktadır.

Anlatım İlkeleri

Açıklık: Anlatımın herhangi bir belirsizliğe, kuşkuya yol açmayacak biçimde oluşturulmasıdır. Metinde yoruma göre değişmeyen ifadelere yer verilir ve noktalama işaretleri yerli yerinde kullanılır.

Akıcılık: Anlatımda duraksamaya yol açacak, okumayı zorlaştıracak hiçbir unsura yer vermemektir. Akıcılık, ahenkli bir anlatımla, söylenmesi kolay kelimelerin kullanılmasıyla gerçekleşir. Zaman zaman devrik cümle kullanılması akıcılığa katkı sağlar.

Yalnlık (sadelik): Anlatımda gereksiz ayrıntılardan, süslü ve sanatlı söyleyişlerden, imgelerden, uzun cümlelerden kaçınmaktır.

Duruluk: Anlatımda gereksiz kelimelere, sözlere yer vermemektir. Bir söz cümleden çıkarıldığında cümlenin anlamında daralma veya bozulma olmuyorsa o söz gereksizdir çünkü güzel ve etkili bir

anlatımda gereksiz ek veya söz tekrarlarına yer verilmez.

İLETİŞİM VE İLETİŞİMİN ÖGELERİ

Duygu, düşünce ve isteklerin yazı, konuşma ve görsel-işitsel araçlarla aktarılmasına **iletışim** denir. İletışim; insanların duygu, düşünce ve hayallerini başkalarıyla paylaşma ihtiyacından doğmuştur. İletışimin gerçekleşebilmesi için gönderici, alıcı, ileti, kanal, geri bildirim, kod ve bağlam gibi temel öğelere gereksinim vardır.

Gönderici (kaynak): Duygu, düşünce ve isteklerin aktarılmasında iletiyi hazırlayan, gönderen kişi ya da topluluktur.

Alıcı: Kodlanmış iletiyi alan, ona anlam verip kodu çözen kişidir. Sözlü bir anlatımda gönderici, konuşan; alıcı, dinleyen kişidir. Yazılı bir anlatımda ise gönderici, yazar; alıcı da okuyucudur.

İleti (mesaj): Gönderici ile alıcı arasında aktarılan duygu, düşünce ya da isteklerdir. Göndericinin duygu, düşünce ve isteklerinin görsel veya işitsel hâle dönüşmüş şeklidir.

Kanal: Gönderici ile alıcı arasındaki iletinin gönderilme şeklidir. İletinin alıcıya ulaşmasında kullanılan bu yol ve araç ya sözlü ya da yazılı olur.

Geri bildirim (dönüt): Alıcının göndericiye verdiği tepkidir. Gönderici, iletinin anlaşılıp anlaşılmadığını geri bildirim sayesinde öğrenir.

Kod (şifre): İletışimin dil biçimi hâlinde düzenlenmesi, şifrelenmesidir. İletışimin gerçekleşebilmesi için göndericinin ve alıcının aynı kodu bilmesi gerekir. Türkçe konuşan bir kişinin iletisinin alıcı tarafından anlaşılabilmesi için alıcının da Türkçe bilmesi gerekir.

Bağlam: İletışimin gerçekleştiği yer, iletişime katılan öğelerin birlikte oluşturduğu ortamdır.

Örnek

Kitap almak için kitap fuarına giden Nehir ile satıcı arasında şöyle bir konuşma geçer:

Nehir - "İstanbul Hatırası" var mı sizde?

Görevli - Evet efendim, işte şurada!

Bu iletişimde Nehir gönderici, görevli de alıcıdır. Ses dalgaları kanal, Türkçe kod, kitap fuarı bağlamdır. " İstanbul Hatırası var mı?" ifadesi ileti, "Evet efendim, işte şurada!" ifadesi de geri bildirimdir.

ÖYKÜ (HIKÂYE)

Yaşanmış veya yaşanması mümkün olan olayların okuyucuya haz verecek şekilde anlatıldığı kısa edebî yazılara **öykü (hikâye)** denir.

Öykülerde insan yaşamının bir bölümü, yer ve zaman kavramına bağlanarak ele alınır. Bir hikâyede olay ya da durum söz konusudur. Düşündürmekten çok, duygulandırmak ve heyecanlandırmanın esas olduğu bu türde, gerçek ya da düş ürünü bir olay kısa şekilde anlatılır. Olay eksenli bir yazı türü olan hikâyede temelde bir olay vardır ve olaylar genellikle yüzeyseldir, fazla ayrıntıya girilmez.

Hikâyenin unsurları; kişiler, olay örgüsü, mekân, zaman, çatışma, konu, tema, anlatıcı ve bakış açısıdır.

Belli bir konu çevresinde var olan birden fazla olayın, sebep-sonuç ilişkisine bağlı bir biçimde oluşturduğu organik bütüne **olay örgüsü** denir. Olay örgüsü hikâyedeki olay, kişiler arasında cereyan eden ilişkiler ya da kahramanın iç çatışmaları sonucu ortaya çıkar. Öyküleyici metinlerde dramatik anlaşmazlık veya aykırılığa **çatışma** denir. Eserin tamamında işlenen çatışma; insan ile insan, insan ile toplum, insan ile kendisi, insan ile doğa vb. şeklinde kendini gösterir.

Hikâyedeki olay veya durumları, hikâye unsurlarından biri olan **kişiler** yaşar. Bu kişiler, öyküleyici metinlerin şahıs kadrosunu oluşturur. Anlatmaya bağlı edebî metinlerde olayın merkezinde bulunan ait olduğu toplumsal sınıfın/zümrenin özelliklerini üzerinde taşıyan kişiye **tip**, toplumsal bir tabakayı değil de sadece kendini temsil eden kişiye de **karakter** denir.

Hikâyelerde olayların başlaması, gelişmesi ve son bulması belli bir **zamanda** ve **mekânda** geçer. Zaman kavramı; dönem, mevsim, gün ya da an biçiminde ortaya çıkar. Okuduğunuz hikâyede zaman olarak kış mevsimi, sabahın erken saatleri, mekân olarak da sokağa vurgu yapılmıştır.

Olay ve durum hikâyesi olarak iki başlık altında incelenebilir.

Olay Hikâyesi (Maupassant Tarzı Hikâye)

İlk örneklerini Fransız yazar Guy de Maupassant (Gay dö Mopasan) verir. Olay örgüsü; kişi, zaman ve mekâna bağlıdır.

Olay hikâyeleri serim, düğüm ve çözüm bölümünden oluşur. **Serim** bölümünde olayın geçtiği yer, zaman ve olay kahramanları belli başlı nitelikleriyle betimlenir. **Düğüm** bölümünde neden-sonuç ilişkisine göre olay yoğunlaşır ve merak ögesi doruğa çıkar. **Çözüm** bölümünde gelişmeler sona erer, merak edilen sorular cevabını bulur. Gözlemin önemli olduğu bu hikâyelerde yazar önce gerilimi artırır, sonra çarpıcı bir sonla çözüm bölümünde olayları açıklığa kavuşturur.

Olay hikâyesinin Türk edebiyatındaki en önemli temsilcisi Ömer Seyfettin'dir. Refik Halit Karay, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Sabahattin Ali gibi yazarlar da bu türde eserler verir.

Serim, düğüm ve çözüm bölümlerinden oluşan bir olay hikâyesi okudunuz.

Durum Hikâyesi (Çehov Tarzı Hikâye)

İlk örneklerini Rus yazar Anton Çehov'un (Anton Çehov) verdiği bu öykülere **Çehov tarzı** da denir. Günlük yaşamdan bir kesit, bir durum anlatılır. Serim, düğüm ve çözüm bölümleri bulunmayan bu hikâyelerde zaman ve mekân belirsiz olabilir. Kahramanların yaşamları, zaman ve mekân okuyucuya sezdirilir. Olay örgüsünden çok, tema üzerinde durulur. Belli bir zaman diliminde hayatın doğallığı içinde insanların davranışları, birbirleriyle ilişkileri, bazı olay, düşünce ve tasarımlar karşısında gösterdikleri tepkiler ortaya konur. Bu türün Türk edebiyatındaki en önemli temsilcileri Sait Faik Abasıyanık ve Memduh Şevket Esendal'dır.

ORHAN KEMAL (1914 -1970)

Toplumcu gerçekçi sanatın öncülerinden olan Orhan Kemal, edebiyata şiirle başladı, Nâzım Hikmet'in etkisiyle romana yöneldi.

Öykü ve romanlarında günlük yaşamın değişik yönlerini işledi. Kahramanlarını çoğunlukla sömürülen, yoksul insanlardan seçti. Bu insanların yaşamlarını, sorunlarını, iç dünyalarını yansıtırken kinsiz, sevecen, umutlu bir yaklaşım benimsedi. Eserlerinin hemen hepsinde toplumsal yapıdaki çelişkileri ustaca vurguladı. Güçlü gözlem gücüyle, özgün ve yalın anlatımıyla hâlâ çok okunan ve sevilen eserler yazdı. Eserlerinde hızlı bir olay akışı ve devingenliğin yanı sıra diyaloglara ağırlık vermesi dikkat çeker. Sanatının olgun döneminde daha çok Adana yöresindeki toprak ve fabrika işçilerini konu aldı. Türk edebiyatına işçi sınıfını getiren yazar, özellikle Çukurova'daki işçileri anlattı. Köyden kente göç eden yoksul, mutsuz insanları; toprak ağalarını, memurları, ezilen köylüleri, hapistekileri, işsizleri, sokaktaki adamın sorunlarını, Adana ve İstanbul'un kenar mahallesindeki insanların sorunlarını dile getirdi.

"Babaevi, Murtaza, Eskici ve Oğulları, Bereketli Topraklar Üzerinde, Hanımın Çiftliği, Gurbet Kuşları, Vukuat Var, El Kızı (roman); Ekmek Kavgası, Çamaşırcının Kızı, 72. Koşuş, Grev, Kardeş Payı, Yağmur Yüklü Bulutlar, Kırmızı Küpeler, İnci'nin Maceraları, Serseri Milyoner, İki Damla Gözyaşı (hikâye); Ispinozlar (tiyatro)" eserlerinden bazılarıdır.

SAIT FAİK ABASIYANIK (1906-1954)

İlk hikâyelerinde gözlemci bir yazar olan Abasıyanık, kısa bir süre sonra hikâyeyi olaydan sıyırmaya yöneldi. Klasik hikâye tekniğini yıkararak doğayı ve insanları basit, samimi, hem iyi hem kötü taraflarıyla oldukları gibi fakat şiirsel ve usta bir dille anlattı. Toplumun problemlerine değil bireyin toplum içindeki sorunlarına yönelen yazar, öykülerinde çoğunlukla kendisinden yola çıkıp bireyler hakkında yazarak insan gerçeğini anlamaya çalıştı. Çoğunlukla şehirli alt sınıfın hayatını yazan Abasıyanık; balıkçı, işsiz, kıraathane sahibi gibi karakterleri anlattı.

"Semaver, Sarnıç, Şahmerdan, Lüzumsuz Adam, Havada Bulut, Havuz Başı, Son Kuşlar (hikâye); Medarı Maişet Motoru, Kayıp Aranıyor (roman); Mahkeme Kapısı (röportaj)" eserlerinden bazılarıdır.

ANLATICI VE BAKIŞ AÇISI

Anlatıcı; edebî metinlerde, okura olayı anlatan kişidir. Eseri yazan (yazar) gerçek kişi, edebî metinleri anlatan ise soyut bir kişidir. Yani anlatıcı, yazar değildir; yazarın kurguya dâhil edip ağızından hikâyeyi anlattığı hayali kişidir. Anlatıcı; eserlerin iç dünyasında olup biten olayları, sorunları, kahramanları, mekânı ve zamanı gören, bilen, duyardır. Hikâye ve roman gibi anlatmaya bağlı edebî metinler birinci kişi ya da üçüncü kişi ağızından anlatılır.

Anlatım ya **hâkim** ya **kahraman** ya da **gözlemci** bakış açısıyla verilir.

Hâkim (ilahi) bakış açısı: Hâkim bakış açısında anlatıcı, kendisinden "ben" diye söz etmez, hep III. tekil kişi "o"yu kullanır. Hâkim bakış açısıyla yazılan eserlerde anlatıcı her şeyi bilir, her zamanda ve her yerdedir. Olaylara ve kişilere tümüyle hâkimdir. Kahramanların duygularını, düşüncelerini, kafalarından neler geçirebileceğini anlar ve anlatır.

Kahraman bakış açısı: Bu bakış açısında olay örgüsü, mekân ve kişiler eserin baş kahramanlarından biri tarafından anlatılır. Anlatıcı, ilahi bakış açısına sahip olmadığından metindeki diğer insanlar gibidir. Bakış açısı ilahi anlatıcıda olduğu gibi geniş değildir. Anlattıkları, yaşadıkları ve gördükleriyle sınırlıdır. Yalnızca bilinen, duyulan, görülen ve yaşanılanı anlatır.

Gözlemci bakış açısı: Bu bakış açısı, anlatıcı yönünden kahraman bakış açısıyla yapılan anlatıma benzer. Aralarındaki temel fark, gözlemci anlatıcının, olayların oluşması ve akışında belirleyici rolü olmayan biri olmasıdır. Gözlemci anlatıcı, etrafında olup bitenleri bir kamera gibi izler, tarafsız bir tutumla gözlemlerini okura aktarır. Gözlemci anlatıcı, ilahi anlatıcı gibi her şeyi bilmez.